РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/6-85-33>

Лю Дзеюй

Навчально-науковий інститут «Каразінська школа бізнесу»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ ТЕРИТОРІЙ

У зв'язку зі швидким розвитком технологій, відкриттям ринків, вільним доступом до інформації, науково-технічним прогресом та вільним пересуванням людей території опиняються у дедалі сильнішому конкурентному середовищі. Загострення конкурентної боротьби у глобалізованому світі закономірно висуває на перший план проблеми конкурентоспроможності на регіональному рівні. У науковому аналізі постає необхідність визначення чинників, що забезпечують формування переваг територій, які дають їм змогу перевершувати своїх конкурентів. Способи визначення конкурентних переваг є досить розкритим питанням в економічній літературі з боку теоретичного аспекту та їх успішного використання на місцях із боку практичного. Проте через їх різноманітність постає необхідність створення механізму управління конкурентоспроможністю регіону. У статті досліджено питання механізмів управління конкурентними перевагами регіону та їхніми складниками.

Ключові слова: регіон, конкурентний потенціал, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, механізми управління, території, конкуренція.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічної кризи в поєднанні зі зростаючою глобалізацією економіки міста та регіони стикаються з особливо гострою проблемою виявлення та ефективного використання своїх конкурентних переваг. Через це постає необхідність вирішення нових проблем для відновлення та зростання конкурентоспроможності економіки.

Концепція конкурентних переваг територій забезпечує формування інтегрального впливу конкурентоспроможності інституційних одиниць, що провадять діяльність на певній території, та інфраструктурних чинників, що визначають можливості досягнення конкурентних переваг у глобальному середовищі. Основи теорії конкуренції та теорії конкурентоспроможності були закладені в роботі А. Сміта [1], на думку якого країна експортує товари, у виробництві котрих має абсолютну перевагу. Пізніше Д. Рікардо вдосконалив учення і розробив теорію порівняльних витрат. Відповідно до цієї теорії, країна чи територія отримує вигоду від торгівлі товарами, виробництво яких має вищу відносну ефективність. Широкого визнання в сучасному світі отримала теорія конкуренції американського економіста М. Портера [2]. В основі цієї теорії лежить поняття «ланцюжок створення вартості», під яким розуміється сукупність взаємопов'язаних видів діяльності, що дає змогу створити вартість для кінцевого споживача. Ланцюжок вартості Портера в компаніях однієї галузі може відрізнятися. Ці відмінності, на його думку, виникають унаслідок варіацій стратегії компанії, груп закупівель, історії організації, географічного розташування тощо.

Головне питання в тому, як конкурентоспроможності можна досягти оптимальним чином. Обговорення чинників конкурентоспроможності охоплює поєднання багатьох екосистем. Через те, що ці чинники можуть бути вирішальними у механізмі управління конкурентними перевагами територій та є досить різноманітними, проблема

їх вивчення та активізації потребує подальшого розгляду та пошуку нових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до досліджень окремих аспектів конкуренції та конкурентоспроможності проявили представники різних економічних шкіл. Проблема економічного суперництва викликала і викликає інтерес та широкі дискусії багатьох учених. Великий внесок у дослідження питання конкурентоспроможності та чинників конкурентних переваг територій, як уже зазначалося, зробили М. Портер, К. Маркс та ін. Серед сучасних дослідників можна виділити М. Макаренко, яка вважає, що під час управління формуванням конкурентних переваг регіону у межах загальної системи управління зв'язки між окремими підсистемами, задіяними в управлінні ним, слабкі або повністю відсутні, що й визначає низьку ефективність результатів [3, с. 236]. А отже, подолати зазначені недоліки можна на основі створення спеціального механізму управління формуванням конкурентних переваг регіону. Також цікавою є думка О. Шпильової та В. Воротиної, які вважають, що конкурентоспроможне позиціонування регіону покликано визначити поточну і цільову позицію регіону на тлі інших регіонів, а також на міжнародних ринках збуту [4, с. 5]. На основі знання різниці між поточною і цільовою позиціями стає можливим формування стратегії розвитку регіону і вибір напрямів подальшого розвитку. Також багато робіт таких економістів, як Я.Б. Олійник, Д.М. Стеченко, Т.О. Стеченко та ін., присвячено вивченню цього питання. Отже, інтерес до вивчення питання конкурентоспроможності доводить комплексність та глибину цього поняття. Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Через розмаїття чинників, які впливають на конкурентоспроможність, та відсутність їх упорядкування є необхідність їх урегулювання, систематизації для формулювання механізму їх управління, котрий у подальшому сприятиме сталому розвитку територій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення механізмів управління конкурентними перевагами територій, що спрямовані на ефективне використання ресурсів, потенціалу та їх загальної ефективності задля сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Людські поселення розвивалися з розвитком суспільства, будучи точками росту, і, відповідно, змінювали свої території і прогресували від поселення до мегаполісу чи агломерації. Мегаполіси стали наслідком прискореного розвитку й урбанізації міст і приміських територій. Економічна географія стверджує, що формуванню мегаполісів сприяють вигідне розташування, концентрація виробництва, розвиток енергетики, транспортної інфраструктури (порти, залізниці, автомагістралі). Теорія конкурентоспроможності додає до цього переліку ще наявність потужного інноваційного складника та висококваліфікованої робочої сили. Також існує ще один важливий фактор, який є наслідком попередніх – високий рівень ділової активності фінансових інституцій та значний розвиток бізнес-інфраструктури. Також можемо стверджувати, що комунальна інфраструктура, яка має опосередкований вплив на рівень конкурентоспроможності, як правило, далеко виходить за межі окремого міста і часто використовується спільно кількома різними містами і територіальними громадами [5, с. 12]. Отже, впровадження та підтримка ефективних конкурентних рамок має велике значення для залучення інвестицій та розвитку приватного сектору. Проте політика конкуренції повинна враховувати стан розвитку країни та її управлінський потенціал. Політика конкуренції є головною частиною стратегії розвитку економіки. Це має особливе значення для економік, що розвиваються, в епоху глобалізації та лібералізації. Дослідження стану конкуренції у більшості країн, що розвиваються, стримуються відсутністю достатніх даних та труднощами віднесення результатів до конкурентної політики як такої, особливо там, де реформа конкуренції була частиною пакету економічних реформ. А отже, через стрімкий розвиток людства, технологій і

т. д. конкурентоспроможність території визначається її здатністю швидко варіювати напрями свого розвитку, пристосовуючись до мінливих умов навколишнього середовища.

Найбільш ефективним інструментом оцінки конкурентоспроможності є відомий рейтинг конкурентоспроможності країн, що складається Інститутом розвитку менеджменту [9], на базі понад 330 показників, які поєднані у чотири групи. Ці групи показників чинять інтегральний вплив на формування конкурентоспроможності територій.

На рис. 1 подано динаміку окремих показників, що використовуються для обчислення індексу конкурентоспроможності національної економіки за останні п'ять років.

Аналіз динаміки свідчить про позитивні тенденції за представленими показниками. Так, в Україні поступово зменшується частка іноземного залученого висококваліфікованого персоналу, що може свідчити про поступове заміщення вітчизняними фахівцями, а у поєднанні зі зростанням рівня доступності технологічних навичок на ринку праці є, безумовно, позитивною тенденцією. Поступово поліпшується ситуація з рівнем державної підтримки національного виробника, проте вона, на думку переважної більшості дослідників, не може вважатися достатньою. Також позитивним є зростання рівня ВВП на душу населення.

Територіям доводиться конкурувати, щоб зберегти або поліпшити свої позиції та створювати нові різноманітні внутрішні й зовнішні переваги задля розвитку [6, с. 111]. Економіки, що розвиваються, представляють багато викликів та можливостей для реалізації ефективної політики конкуренції у багатьох сферах. На певній стадії створення ланцюжків доданої вартості та розвитку взаємовідносин між виробниками окремі учасники агломерації починають кооперуватися навколо основної діяльності і реалізовувати загальні можливості через зв'язок і взаємодію, отримуючи при цьому все більше вигід та нових можливостей. Так з'являються кластери. Зокрема, розроблення нового продукту в концепті кластеру

Рис. 1. Оцінка динаміки окремих показників формування конкурентоспроможності України за 2014–20219 рр.

Джерело: сформовано на основі [9]

є популярним серед науковців, консультантів різних галузей та бізнес-шкіл. Знання у розробленні нових продуктів можуть допомогти багатьом організаціям у досягненні успіху. Існування кластерів збільшує можливості для підвищення маржинальності бізнесу за рахунок формування та експлуатації конкурентної переваги території, яка, своєю чергою, виникає в результаті того, що підприємства можуть об'єднуватися для обміну знаннями або створення знань. Кластери допомагають виводити ідеї на ринок та комерціалізувати їх, оскільки можливості нових продуктів або процесів є більш помітними в кластерах. Стартапи заохочуються наявністю інших компаній, наявністю навичок та постачальників через взаємопов'язаність компаній та асоційованих установ у галузі, пов'язаних спільністю та взаємодоповнюваністю. На цьому етапі виникають стійкі зв'язки між компаніями. Для цієї стадії характерними є побудова структури кластера та формулювання його стратегії. Кластеризація відбувається на багатьох географічних рівнях і може мати різну форму. Зовнішні ефекти масштабу та поширення знань сприяють агломерації, що призводить до різних результатів залежно від того, чи діють ці наслідки на загальному рівні або на рівні пов'язаних фірм та галузей. Поширення агломерації, що виникає внаслідок економічної діяльності у цілому та сприяє підвищенню ефективності та гнучкості на міському рівні, зумовлює розвиток мегаполісів та промислових районів технологічно пов'язаних галузей. Ці ефекти сприяють зростанню конкурентних переваг територій. Більш динамічний, глобальний світ, де фірми та галузі залучаються до інновацій та модернізації, призводить до формування кластерів, які спираються на створення знань та інновацій, а також на традиційні потоки товарів та послуг. Кластери підвищують продуктивність та ефективність, полегшуючи ефективний доступ до спеціалізованих ресурсів, послуг, службовців, інформації, установ, навчальних програм та інших суспільних благ. А отже, масштабуючись на рівні регіону, ці інновації та модернізація сприяють розвитку території у цілому.

Також важливими аспектами для досягнення сталого розвитку на рівні територій є соціально-економічна ситуація, процеси управління, політична ситуація в регіоні та ефективність регіо-

Рис. 2. Ієрархія рівнів формування конкурентоспроможності
Джерело: сформовано на основі [10]

нального управління. Проте розвиток територій сьогодні ускладнюється негативною фінансово-економічною ситуацією, продовольчою незахищеністю, а отже, для досягнення цілей сталого розвитку ці ідеї необхідно реалізувати на місцях і тільки потім масштабувати до регіонального рівня. Концепція використання конкурентних переваг задля сталого розвитку на регіональному рівні, своєю чергою, стимулює розвиток на рівні усієї країни, що можна зобразити у вигляді такої схеми:

Останнім часом дослідниками все більше приділяється увага саме чинникам конкурентоспроможності територій та їх розмежуванню. «Основними факторами конкурентної переваги є організаційні здібності, особливо людські ресурси з їх знаннями, досвідом, навичками та креативом» [7, с. 5]. За узагальненою інформацією звітів Світового банку [8] та інших джерел можна дійти висновку, що для успішного формування конкурентоспроможності регіону буде доречним використання таких сфер механізму управління конкурентними перевагами, як нормативна, інноваційна, фінансова та підприємницька, функції яких можна систематизувати й узагальнити у вигляді таблиці 1.

Приділення уваги наведеним складникам механізму управління конкурентними перевагами територій є важливою передумовою забезпечення умов для стійкого зростання та можливостей для розвитку. Його реалізація потребує багаторівневого підходу та інтеграції зусиль на рівні окремих компаній, території та економіки у цілому. Ефективне управління розвитком територій, як і будь-який процес управління, включає у себе планування,

Таблиця 1

Складники механізму управління конкурентними перевагами територій

Нормативна	Інноваційна
<ul style="list-style-type: none"> - Прискорене надання дозволів та підтримка фірм у використанні міських норм - Правила зонувannya та політика землекористування, зручні для бізнесу - Онлайн-послуги електронного уряду, більша прозорість та підзвітність державних установ 	<ul style="list-style-type: none"> - Покращення загальної системи освіти - Програми залучення талантів - Покращення придатності для життя міста за рахунок поліпшення безпеки, чистоти та низьких витрат на життя - Залучення іноземних університетів для створення філіальних містечок та пропонування місцевих студентів програм аспірантури
Підприємницька	Фінансова
<ul style="list-style-type: none"> - Абсолютний приріст частки підприємств, які отримали прибуток - Абсолютний приріст фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування на одне підприємство - Інвестиції в основний капітал - Прямі іноземні інвестиції в регіон - Висококваліфікований персонал 	<ul style="list-style-type: none"> - Сприяння інвестиціям: набір бізнесу, розширення та утримання, заохочення, послуги з вибору місця (зонувannya та надання дозволів) - Спеціальне навчання робочої сили, догляд за інвесторами - Інформація про ринок та ділова інформація: аналіз конкурентоспроможності, планування, дослідження ринку, брендинг та маркетинг, націлювання фірми

Джерело: складено автором за [8]

організацію, мотивацію та контроль за допомогою спеціальних інструментів управління [10].

Висновки і пропозиції. Наявність своєрідних об'єктів, множинність суб'єктів управління та необхідність прийняття довгострокових рішень зумовлюють існування специфічних інструментів у концепті механізму управління конкурентними перевагами, які відповідно до основного результату застосування запропоновано поділити на чотири основні групи: нормативну, інноваційну, фінансову та підприємницьку. Потреба

у сталому розвитку навколо проблем економічного розвитку та зміни конкурентних переваг вимагають створення стратегій у регіонах, тому в подальшій роботі ці аспекти повинні бути включені з початкової точки моделювання. Слід також урахувати тенденцію зміни чинників конкурентоспроможності до технологічних можливостей, виробництва та стратегії конкурентоспроможності як домінуючих змінних, що визначають рівень конкурентоспроможності території у цілому.

Список використаних джерел:

1. Smith A. (2009). The Wealth of Nations. 744 p.
2. Porter M. (1993). International competition. Harvard business review, 91 p.
3. Макаренко М.В. Механізм управління формуванням конкурентних переваг регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3(129). С. 217–223.
4. Шпильова В.О., Воротина В.Л. Позиціонування регіону як фактор підвищення його конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Вип. 40. Ч. IV. С. 5–10.
5. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів : посібник. Київ, 2012, 183 с.
6. Balashova-Kostadinova Y. Identifying Competitive Advantages for Territories. *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management*. 2016. Vol. I. № 1/2016. P. 111–118.
7. Kamila Borsekova, Katarina Petrikova, Vanova Anna. Factors of Competitive Advantage of Territory on the Regional Level. 2011. P. 1–14.
8. Електронний репозитарій Світового банку. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/> (дата звернення: 23.12.2020).
9. Статистична база рейтингу конкурентоспроможності Institute for Management Development (IMD). URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org> (дата звернення: 23.12.2020).
10. Конкурентоспроможність територій : науково-практичний посібник / А. Ткачук та ін. ; ІКЦ «Легальний статус». Київ, 2011. 251 с.

References:

1. Smith A. (2009). The Wealth of Nations: [trans. from English]. 744 p.
2. Porter M. (1993). International competition. Harvard business review, 91 p.
3. Makarenko M.V. (2012) Management mechanism for the formation of competitive advantages of the region. *Actual problems of economy*, no. 3 (129), pp. 217–223.
4. Shpilova V.O., Vorotina V.L. Positioning of the region as a factor in increasing its competitiveness. *Collection of scientific works of ChSTU*. Issue 40. Part IV, pp. 5–10.
5. Territorial development in Ukraine: development of agglomerations and subregions: a guide. Kyiv, 2012, 183 pp. (Article 12)
6. Balashova-Kostadinova Y. Identifying Competitive Advantages for Territories. *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management*, vol. 1/2016. pp. 111–118.
7. Kamila Borsekova, Katarina Petrikova, Anna Vanova. Factors of Competitive Advantage of Territory on the Regional Level. 2011. P. 1–14.
8. Electronic repository of the World Bank. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/> (accessed 23 December 2020).
9. Statistical base of competitiveness rating Institute for Management Development (IMD). Available at: <https://worldcompetitiveness.imd.org> (accessed 23 December 2020).
10. Competitiveness of territories: scientific – practical manual / [A. Tkachuk, V. Tolkovanov, S. Markovsky, N. Mikula, etc.]; ICC "Legal Status". Kyiv, 2011. 251 p.

Люд Дзеюй

Учебно-научный институт «Каразинская школа бизнеса»

Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТНЫМИ ПРЕИМУЩЕСТВАМИ ТЕРРИТОРИЙ

Резюме

В связи с быстрым развитием технологий, открытием рынков, свободным доступом к информации, научно-техническим прогрессом и свободным передвижением людей территории оказываются в более сильной конкурентной среде. Обострение конкурентной борьбы в глобальном мире закономерно выдвигает на первый план проблемы конкурентоспособности на региональном уровне. В научном анализе возникает необходимость определения факторов, обеспечивающих формирование преимуществ территорий, которые позволят им превосходить своих конкурентов. Способы определения конкурентных преимуществ – достаточно раскрытый вопрос в экономической литературе со стороны теоретического аспекта и их успешного использования на местах – со стороны практического. Однако из-за их разнообразия возникает необходимость создания механизма управления конкурентоспособностью региона. В статье исследованы вопросы механизмов управления конкурентными преимуществами региона и их составляющими.

Ключевые слова: регион, конкурентный потенциал, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, механизмы управления, территории, конкуренция.

Liu Dzeui

Karazin Business School

V. N. Karazin Kharkiv National University

MECHANISMS OF MANAGEMENT OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF TERRITORIES

Summary

Because the rapid development of technology, the opening of markets, free access to information, scientific and technological progress and the free movement of people, the territories are in an increasingly competitive environment. The intensification of competition in the globalized world naturally brings to the fore the problem of competitiveness at the regional level, so regional management needs a special regional policy aimed at transforming the competitive potential of the region into a factor of its sustainable development. Because modern society is determined to succeed, competitiveness is the ability to win the conditional competition for goods that meet the needs of the values shared by the people of the regions. A competitive region successfully supports its firms and industries to grow jobs, increase productivity and increase incomes. Improving the competitiveness of cities is a way to decrease poverty and increase common prosperity. Today, territories compete in many aspects, and therefore the issue of the image of the territory and its promotion becomes relevant, and therefore the territories begin to apply various strategies for prosperity in this environment. Modern regional governance requires a special regional policy aimed at transforming the competitive potential of the region into a factor of its sustainable development. who seek to increase their competitiveness as part of various territorial entities. Methods of determining competitive advantages are a fairly open issue in the economic literature from the theoretical aspect and their successful use in the areas from the practical. The concept of competitiveness should be based on the mutual balance of all principles of social and economic development, which will surpass their competitors. However, due to their diversity, there is a need to create a mechanism for managing the competitiveness of the region. The article systematizes, generalizes and investigates the existing theoretical and practical experience of domestic and foreign authors on this issue, as well as examines the mechanism of managing the competitive advantages of the region, formed its structure and described the components.

Keywords: region, competitive potential, competitiveness, competitive advantages, management mechanisms, territories, competition.